

ЦІННЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО ЗВ'ЯЗОК ПОЕЗІЇ З ФОЛЬКЛОРОМ

Володимир Погребенник. Фольклоризм української поезії (остання третина XIX – перші десятиріччя XX ст.). – Монографія. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2002. – 153 с.

Наприкінці 2002 року побачила світ книжка Володимира Погребенника, присвячена естетичній трансформації фольклору українськими поетами від Пантелеймона Куліша до Максима Рильського. Нова праця знаного історика літератури і фольклориста закроена широко. В ній охоплено різнорівневе спілкування з уснопоетичною творчістю – й не лише українського народу – понад ста авторів. До того ж, чимало з них під кутом зору фольклоризму спадщини ще не досліджувалися – наприклад, Яків Жарко, Володимир Масляк, Одарка Романова, Трохим Романченко, Людмила Волошка, Галина Комарова, Осип Шпитко, Олександр Неприцький-Грановський, Михайло Семенко й ін.

Синтетично-аналітичне дослідження скомпонував автор у два розділи, присвячені письменству кінця XIX та початку XX ст. У них письменники вивчаються в аспекті зв'язків із фольклором як осіб (Іван Франко), так і творчими угрупованнями («Молода муза» і фольклор», «Українська хата» і фольклор» тощо). Вступне слово від автора слушно потрактовує стару і вічно нову проблему «комунікабельності» митця з національно-народним світом, насамперед рідним. Уснопоетична ж творчість розглядається як багатющий «статутний капітал» красної «книжної» словесності, арсенал можливостей розмаїтого «олітературення».

Осмилення форм і виявів взаємодії з фольклором «як ключем до духа українського народу» (Ю. Шерех) виявило їх багатство, зокрема в поезії «останніх із могікан» іще класичного романтизму Пантелеймона Куліша та Якова Щоголева. Народнопоетичним серпанком оповиті образи кобзарів і козаків як у цих митців і фольклористів, так і в ліриці й віршовому епосі Сидора Воробкевича. Їх еднають, довів фахово дослідник, увага до народних повір'їв і переказів, культивування народнопісенних розмірів, навіть тотожна еволюція літературного фольклоризму. Заслуговує схвалення те, що професор В. Погребенник вирізняє індивідуальну специфіку творчих особистостей, об'єднаних естетичними принципами й мистецькими напрямками. Так, без аналогій у П. Куліша «туркофільство» його поеми «Маруся Богуславка» не таке вже й «антифольклорне», бо поет спостеріг у кобзарських думках і Корані спільне релігійне зерно піднесення милостивого Бога. Рідкісними, зокрема для особи духовного стану, яким був С. Воробкевич, є «гуляцькі» поетичні мотиви.

Могутня плеяда реалістів від Михайла Старицького й Івана Манжури до Мусія Кононенка й Трохима Романченка (опрацьовано його цікаві архівні матеріали) схарактеризована в суголосності літературної та фольклористично-збирацької діяльності. Аналітично доведено близькість їх Музи до чистих народних джерел. У випадку ж Франка розкрито безконкурентну широту й новаторство контактування з набутком народів Сходу і Заходу. Принагідна джерелознавча студія поеми «На Святоюрській горі» чи циклу «До Бразилії!» прирощує знання осягів Франка й доповнює книжки на цю тему О. Дея й О. Вертія. Залучені доробки поетів «другого ешелону», як, наприклад, Павла Думки, об'єктивно розкривають «окрилюючу» роль фольклору в творчості тих письменників, які без підмоги народної традиції працювати в літературі, певно, не змогли б.

Значна кількість репрезентованих імен, численні літературно-фольклорні паралелі, доказовість викладу й науковість стилю, увага до малодослідженого чи й невідомого позитивно характеризують нове цінне видання. Представлений у ньому (вперше у працях такого типу) підрозділ про зв'язки української поезії з фольклором інших народів. І не тільки, скажімо, царської Росії (поеми П. Грабовського, К. Білиловського) чи слов'янських («балканська» визвольна тема), але й навіть китайців («Лінг Лунг» О. Романової) чи персів та індійців (збірка «Перевесло» Андрія Бобенка, кочегара на океанських кораблях). Такі «зустрічі» показують як самотутнє, так і споріднене в уснопоетичній творчості різних народів, прориви українськими авторами режимної «облоги».

Гідно представлена у монографії Леся Українка (ця частина не повторює попередню

книжечку цього ж автора, видану в «Знанні»). Вона розкривається тут як майстер першорядного значення щодо трансформації фольклорних імпульсів походження із рідної Волині, Шотландії (за опосередкуванням літератури), з південнослов'янського світу – в геніальній поемі «Віла-посестра», з далеких Індії і Єгипту. Прегарні стилізації карпатських співанок допомагали їй долати сердечну тугу, архаїчна структура світового дерева посприяла вислову оптимістичної віри в перемогу добра («колядковий» вірш «Ой в раю, раю, близько Дунаю...») либонь уперше здобув адекватну рецензію і належне поцінування).

Системне висвітлення особливостей підходів до народнопоетичної творчості представників українського модернізму спричинилося до аргументованого розкриття вищої їх естетичної автономності в мистецькому діалозі з фольклором, аніж у письменників-реалістів. Тонко розкривається в роботі творення культури опосередкованого фольклоризму Олександром Олесем, Миколою Вороним, Спиридоном Черкасенком, Миколою Філянським, Агатангелом Кримським, Василем Щуратом, Сильвестром Яричевським, Михайлом Жуком та іншими авторами. Аналітичним інструментарієм при цім досліджено жанрово-композиційний та ідейно-тематичний рівні, мотиви та образи, символіку, ритміку тощо «відфольклорних» явищ літератури.

Новими й цінними є спостереження автора над художнім «будівництвом» «молодомузців» і «хатян» на уснопоетичному засновку. Тут враховано творчі осяги не тільки добре відоміх літераторів, як-от Богдана Лепкого чи Грицька Чупринки, але й менше знаних (Остап Грицай, Юрій Будяк й ін.). В. Ф. Погребенник, і це слід вітати, залучив до оперативного поля дослідження раритетні прижиттєві збірки, публікації в періодиці і видання українського фольклору, новознайдені літературні твори (скажімо, поему «Герта» Б. Лепкого, засновану на переказах острова Рюген у Балтійському морі), на високому філологічному рівні їх осмисливши. Чимало творів раніше під цим кутом зору ще не вивчалися, як збірка «Подорож до Київа» Осипа Маковея, поезії С. Твердохліба, М. Голубця, О. Колесси, О. Коваленка й багатьох інших.

Під пером українських митців, як першо-, так і другорядних, народнопоетичні акорди послужили в мирні дні та в часи буремного поліття початку ХХ ст. високим ідеалам гуманізму, волі людини і нації, соціальної справедливості. У поодиноких же випадках, як у слабких художньо писаннях львівського «москвофіла» Д. Вергуна, – міфів про вищість буцімто єдиного істинного богатиря Руса, якому начебто тільки лукаві народи-сусіди не дають запровадити волю в його царстві. Такій шовіністичній міфотворчості протиставився Франко-поет, зокрема поемою «Сон князя» та віршами 1914–1916 рр., зрослими з новочасних бувальщин і переказів про війну. У цих творах український Мойсей гостро критикував лицемірство облудних гасел визволення галицьких «братушек».

Сказав своє вагоме слово автор про неофольклоризм українських модерністів – геніального Павла Тичину, який зумів органічно поєднати чар фольклору, музичність пісенного мелосу з рафінованими літературними набутками новітнього часу; Михайла Семенка, у творах якого ще владивостоцького періоду нуртує фольклорна течія як код повернутої футуристом національно-народної пам'яті; Якова Савченка, відкритого навіть для асемантичних крайнощів «відфольклорної поетики».

Багата опанованим художнім матеріалом, монографія вивершується вагомими висновками. В них концептуалізуються наукові узагальнення про рівні й етапи спілкування з фольклорним космосом української поезії кінця ХІХ – початку ХХ ст., специфіку «олітературення» різних його жанрів, особливості окремих пластів (творчість січових стрільців). Синхронний зріз взаємодії літератури з фольклором виявив ідейно-естетичні, емоційні «трансформації фольклору в творчості вже сформованих значних митців... дотримання естетичних принципів колективної народної поезії в «менших» поетів, що перебували в колі її традицій, примітивність і нехудожність поверхового фольклорного побутописання та гумористичної малоросійщини в епігонів народної творчості, безкрилих наслідувачів Котляревського і Шевченка» (с. 149), в чому фольклор, звісно, не винен.

Таким чином, дослідження Володимира Погребенника «Фольклоризм української поезії» – цінне видання, що вповні розкрило осяги літературно-фольклорної дифузії на значному і презентативному художньому матеріалі нового і новітнього письменства. Розрахована на літературознавців і фольклористів, студентів-гуманітаріїв і всіх шанувальників народної творчості, книжка стане їм (як і вчителям та викладачам літератури і фольклору) у пригоді, сформує глибше розуміння цього складного й розмаїтого естетичного явища.

м. Київ